

ภาพ “แม่แอฟริกา” ในเรื่องสั้น “La mère” ของอุสมาน ซองแบน

ศิริวิจิตร ปานตระกุล*

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของอุสมาน ซองแบนในฐานะนักผู้ร้อยสร้างมายาคติความเป็นแม่แอฟริกาในรูปแบบดั้งเดิมและประกอบสร้าง “แม่แอฟริกา” รูปแบบใหม่ขึ้นมา เพื่อท้าทายความเชื่อของสังคมเซเนกัลในอดีตที่ว่าบุคลลวรรณะสูงเท่านั้นที่มีศีลธรรมอันดีงาม มีบุคลิกภาพที่สง่างาม มีวัฒนธรรมและประเพณีสูงส่ง และเพื่อตอบโต้เลโอโพลด์ เซดาร์ ซองกอร์ กลุ่มปัญญาชนชั้นสูงชาวเซเนกัลที่นำแนวคิด “แม่แอฟริกา” มาใช้ต่อสู้กับเจ้าอาณานิคม เพื่อแสดงอัตลักษณ์ของประเทศเซเนกัลว่าเป็นดินแดน “แม่แอฟริกา” ที่มีความสวยงามอุดมสมบูรณ์ และมีความสุข แต่ภาพ “แม่แอฟริกา” ซึ่งซองแบนประกอบสร้างนั้นคือ “แม่แอฟริกา” ที่กล้ำหาญ และสามารถนำสังคมสู่ความเท่าเทียมกันของคนทุกคนในสังคม

คำสำคัญ: แม่แอฟริกา; สังคมเซเนกัล; อุสมาน ซองแบน

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ติดต่อได้ที่: sirivijit@eau.ac.th

“Image of Mother Africa” in the Short Story “La mère” of Ousmane Sembène

Sirivijit Pantrakul^{*}

Abstract

The objective of this article is to study the role of Ousmane Sembène as a bard who deconstructed the former notion of African motherhood and constructed the new image “Mother Africa” in order to challenge the old beliefs in Senegalese society that it was only people of high caste who had good morals, good personalities and high culture. Sembène challenged the concept of “Mother Africa” which has been formulated by Léopold Sédar Senghor and other intellectuals of the Senegalese elite to fight against coloniists and to create an identity of Senegal as the land of “Mother Africa” who was beautiful, fertile and happy. However, the image created by Sembène was a “Mother Africa” who was brave and able lead society to equality among all its members.

Keywords: Mother Africa; Senegalese Society; Ousman Sembène

^{*} Assitance Professor, Business English Department, School of Liberal Arts, Eastern Asia University, e-mail: sirivijit@eau.ac.th

1. บทนำ

เรื่องสั้น “la mère” หรือ “แม่” ของอุสมาน ซองแบน ปรากฏอยู่ในรวมเรื่องสั้นชุด “le voltaïque” ในภาษาโวลอฟซึ่งเป็นภาษาประจำชาติของชาวเซเนกัล รวมเรื่องสั้นชุดดังกล่าวถูกนำไปแปลเป็นภาษาอังกฤษมีชื่อว่า “tribal scars” ประกอบด้วยเรื่องสั้นทั้งหมด 12 เรื่อง รวมเรื่องสั้นชุดดังกล่าวถูกตีพิมพ์เมื่อปีค.ศ.1971 สามารถแบ่งออกเป็นสามแก่นเรื่อง ได้แก่ 1) ความทุกข์ของสตรีจากการถูกลุมถูข่มขืน การหย่าร้าง การดำรงอยู่ในครอบครัวแบบพหุภรรยา และการกดขี่ข่มเหงในครอบครัวแบบปิตาธิปไตย 2) ความทุกข์ของชาวแอฟริกาในประเทศฝรั่งเศสซึ่งถูกเหยียดสีผิว และถูกกดขี่ข่มเหงจากนายจ้าง 3) ความทุกข์ของชาวแอฟริกาในประเทศของตนเองซึ่งต้องเผชิญกับระบบการปกครองของเจ้าอาณานิคม

ในเรื่องสั้น “la mère” ซองแบนบอกเล่าเรื่องราวของกษัตริย์ทราซองค์หนึ่งซึ่งสืบสันตติวงศ์จากพระราชบิดาโดยสายเลือด เขาวิพากษ์เรื่องการดำรงอยู่ได้ของระบอบกษัตริย์ มีสาเหตุหนึ่งมาจากฉันทลักษณ์ซึ่งเป็นผู้ขับขานเพลงสรรเสริญกษัตริย์ตลอดหลายศตวรรษที่ระบอบนี้ดำรงอยู่ และยังชี้ให้เห็นพฤติกรรมต่างๆ ของกษัตริย์ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับ อาทิ การข่มขู่ให้ขุนนางส่งลูกสาวมาบรรณาการ การสั่งฆ่าประชาชนอย่างไม่มีเหตุผล เหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น เมื่อวันหนึ่งกษัตริย์ได้เดินทางไปยังเมืองหนึ่ง ได้พบกับหญิงสาวสวยซึ่งมาถวายเครื่องดื่มให้กับกษัตริย์ กษัตริย์พยายามล่วงละเมิดหญิงสาว ทำให้เธอตะโกนเพื่อขจัดขึ้น การเผชิญหน้าระหว่างแม่ผู้กล้าหาญซึ่งต้องการปกป้องลูกสาวและกษัตริย์ทราซซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนได้เกิดขึ้น การต่อสู้ของแม่ซึ่งไม่มีอาวุธจึงใช้เพียงภาษากายและคำพูดเพื่อแสดงความไม่พอใจและการไม่ยอมจำนนต่อกษัตริย์ ในท้ายที่สุดแม่สามารถปกป้องลูกสาวให้พ้นภัยได้ด้วยความกล้าหาญของแม่

2. ภูมิหลังของอูสมาน ซองแบน

ซองแบนเป็นกรรมกรนักต่อสู้จากเมืองคาสมันส์ ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศเซเนกัล เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม ปีค.ศ. 1923 เมืองคาสมันส์เป็นเมืองแรก ที่กลายเป็นศูนย์กลางอำนาจของเจ้าอาณานิคมที่เข้ามาครอบครองโดยชาวตะวันตก นับตั้งแต่ปีค.ศ.1645 และเป็นเมืองที่มีเรื่องราวการต่อสู้ระหว่างชนพื้นเมืองกับเจ้าอาณานิคมมายาวนานที่สุดแห่งหนึ่ง อุดมการณ์การต่อสู้เพื่อความยุติธรรมถูกจุดประกายขึ้นในช่วงวัยเรียนของเขา จากเหตุการณ์ที่เขาถูกลงโทษโดยไม่ยุติธรรมจากครูประจำชั้นทำให้เขาถูกไล่ออกจากโรงเรียนเอกอล เอสกาล (École Escale) ประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เขาชื่นชมวีรบุรุษนักต่อสู้ อาทิ เช เกวารา (Che Guevara) นักปฏิวัติชาวละตินอเมริกา

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการเผชิญหน้าระหว่างชาวแอฟริกาและชาวยุโรป และเกิดการแบ่งขั้วระหว่างเจ้าอาณานิคมและชาวแอฟริกา โดยต่างฝ่ายมองอีกฝ่ายในฐานะคนอื่นเพราะมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยเจ้าอาณานิคมเชื่อว่า วัฒนธรรมของตนนั้นเหนือกว่าและสูงส่งกว่า ซองแบนเป็นนักเขียนรุ่นบุกเบิกในการตอบโต้เจ้าอาณานิคม เขาใช้ทฤษฎีมาร์กซิสต์และเชื่อมโยงกับประเด็นทางวัฒนธรรม และเพศวิถีในผลงานของเขา เพื่อนำมาสู่การวิพากษ์สังคมเซเนกัลในยุคการครอบครองของเจ้าอาณานิคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ชาติพันธุ์และเพศวิถี เพื่อแสวงหาอัตลักษณ์ของตนภายใต้อำนาจของเจ้าอาณานิคม อีกทั้งเปิดเผยให้เห็นอำนาจของเจ้าอาณานิคมที่แฝงเร้นอยู่กับสถาบันต่าง ๆ ของประเทศ เพื่อนำไปสู่การตระหนักตัวของประชาชนในการต่อต้านอำนาจดังกล่าวทุกรูปแบบ

ซองแบนเสียชีวิตเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน ค.ศ.2007 ก่อนเสียชีวิตเขาได้รับการยกย่องโดยรัฐบาลเซเนกัลเมื่อปี ค.ศ.2006ว่าเป็นบุคคลอันทรงคุณค่าของประเทศ ผลงานวรรณกรรมของซองแบนส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคมเซเนกัล อาทิ การเปลี่ยนให้ภาษาของชนกลุ่มน้อยเป็นภาษาประจำชาติ การปรับเปลี่ยนตำราเรียนของนักเรียนโดยให้บรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับต่อสู้ของสตรีกับเจ้าอาณานิคม การนำชื่อวีรสตรีมาใช้เป็นชื่อสถานที่ราชการ

3. จากแนวคิดเรื่อง “แม่แอฟริกา” แบบดั้งเดิมสู่ยุคการต่อสู้กับเจ้าอาณานิคม

สังคมแอฟริกาในยุคบุกพาล ผู้คนยึดโยงกับอาชีพเกษตรกรรมและเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญานบรรพบุรุษ ตามคติความเชื่อสตรีจะมีภาพความเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์ได้นั้นจะต้องเป็นผู้ให้กำเนิดบุตร เธอจึงมีอำนาจในครอบครัว เนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ประการแรกอำนาจในฐานะนายของบ้าน กล่าวคือในยุคบุกพาลมีความเชื่อในเรื่องการบูชาแม่ผิวดำ ดังปรากฏชื่อเทพีในตำนานมากมายซึ่งถูกเคารพบูชาและรูปปั้นเทพีในมหาวิหารในประเทศอียิปต์ ความเป็นแม่แบบแอฟริกาสัมพันธ์กับแนวคิด “แม่ผู้ยิ่งใหญ่” และหมายถึงการเป็น “นายของบ้าน” และการเป็น “ผู้เสียสละ” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถูกถ่ายทอดจากรุ่นมาสู่รุ่น ประการที่สอง อำนาจจากพลังศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือสตรีในสังคมแอฟริกาซึ่งถูกยึดโยงกับผืนดินนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์เพราะผืนดินคือแหล่งกำเนิดชีวิต พลังศักดิ์สิทธิ์ของสตรีมาจากความสามารถของสตรีซึ่งทำหน้าที่ในการให้กำเนิดและการให้นมบุตร ซึ่งบุรุษไม่มีความสามารถดังกล่าว สตรีผู้ให้กำเนิดจึงเปรียบเสมือนเทพีอันนำมาซึ่งความสงบสุข ความไว้วางใจของสังคม ประการที่สาม อำนาจในการเป็นผู้บริหารและผู้จัดการ กล่าวคือมีคำกล่าวที่ว่า “มนุษย์ดำรงอยู่ได้บนผืนดิน” (Ba, 1972, p.130) นั้นตรงกับสภาวะจิตของชาวเซเนกัลซึ่งมีนัยหมายถึงความยิ่งใหญ่ของผืนดินหลายสภาวะ อาทิ “คนที่ไม่มีเท้าอยู่บนผืนดินนั้นคือคนที่ไม่ได้ทำหน้าที่” (Ba, 1972, p.130) จากคำกล่าวนี้อาจตีความได้ว่า ทุกชีวิตจะดำรงอยู่ได้นั้นต้องอาศัยอยู่บนผืนดิน หากขาดผืนดินซึ่งอัมชรรพสิ่งต่างๆ บนโลก ก็ไร้ชีวิต ไร้ตัวตนดังนั้นเมื่อการดำรงชีวิตของทุกสรรพสิ่งขึ้นอยู่กับผืนดิน สตรีผู้เป็นแม่ย่อมหมายถึงผู้บริหารหรือผู้จัดการโลกใบนี้ ประการที่สี่ อำนาจในการสร้างเอกภาพ กล่าวคือ นับตั้งแต่ยุคบุกพาล สังคมแอฟริกาเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม ผู้คนมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ซึ่งต่างจากสังคมที่ดำรงชีพด้วยการเลี้ยงสัตว์และมีการย้ายถิ่นฐาน นอกจากนี้ ผืนดินยังเป็นทรัพย์สินส่วนรวมไม่แบ่งแยก ดังนั้นการมีถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งทำให้เกิดการขยายเผ่าพันธุ์ และการมีอาณาเขตที่กว้างขวาง ไม่แบ่งแยก ทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน จึงหมายความว่า

ความเป็นแม่แบบแอฟริกา คือศูนย์กลางการสร้างเอกภาพของชุมชน

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เลโอปอลด์ เซดาร์ ซองกอร์¹ (Léopold Sédar Senghor) ในฐานะผู้นำกลุ่มเนกริตูว์ด² (Négritude) ริเริ่มนำแนวคิดเรื่อง “แม่แอฟริกา” ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากคติความเชื่อที่ว่า “สตรีเปรียบเสมือนผืนดิน” ที่มีมาตั้งแต่ยุคบุพกาล มาใช้เพื่อการตอบโต้เจ้าอาณานิคม ผู้เขียนพบว่ามันียหลายประการ ประการแรก เพื่อแสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างกวีในฐานะลูกของแม่กับแผ่นดินแม่ ซึ่ง

¹ ซองกอร์เป็นกวีผู้มีสายเลือดผสมผสาน เขามีชาติกำเนิดในวรรณะสูงของประเทศเซเนกัล สืบเชื้อสายมาจากบิดาซึ่งเป็นกษัตริย์ พ่อของเขาชื่อบาซิล ดีโอกัว ซองกอร์ (Basile Diogoye Senghor) นามสกุลของพ่อเขาคือดีโอกัว (Diogoye) หมายความว่ากษัตริย์แห่งสิงห์ ส่วนคำว่าซองกอร์ (Senghor) หมายความว่าเกียรติยศ เขาเป็นลูกชายคนโตของครอบครัว เขาจึงถูกเรียกว่าเซดาร์ในภาษาท้องถิ่น (Sédar) ซึ่งหมายความว่า “ภูมิใจ” ส่วนชื่อของเขาเลโอปอลด์ (Léopold) มาจากภาษายุโรป คาดว่าซองกอร์มีเชื้อสายผสมผสานระหว่างยุโรปและแอฟริกา ดังปรากฏในบทกวีของเขาชื่อ “บทกวีแห่งการทวนรำลึก” (Élégie de saudades) ที่ซองกอร์นำเสนอผ่านบทกวีว่าเขามีเชื้อสายมาจากยุโรป ซองกอร์คือประธานาธิบดีคนแรกของประเทศเซเนกัล เขานำทฤษฎีการผสมผสานมาใช้เป็นยุทธศาสตร์เพื่อการยกระดับพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยการหยิบยืมวัฒนธรรมของผู้คนมาใช้โดยเสรีและเจือจางวัฒนธรรมนั้นลงไปในที่สุด และสร้างวัฒนธรรมในอุดมคติขึ้นมาเรียกว่า “อารยธรรมสากล” มีการใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นสิ่งขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าว การนำ “ความเป็นฝรั่งเศส” ผสมผสานกับ “อารยธรรมสากล” จึงหมายถึงการเผชิญหน้า ความร่วมมือและการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมของชาวแอฟริกาผิวดำและวัฒนธรรมยุโรป (Vetinde and Fofana, 2015, p.6)

² คำว่า “Négritude” (เนกริตูว์ด) เป็นคำภาษาฝรั่งเศส แปลเป็นภาษาอังกฤษคือ “Being Negro” หรือ “สภาวะการเป็นคนดำ” ในภาษาไทย เนกริตูว์ดเป็นแนวคิดเชิงอุดมการณ์และสุนทรียะเพื่อยืนยันคุณค่าทั้งหมดของคนผิวดำ นักเขียนในกลุ่มเนกริตูว์ดได้นำแนวคิดเรื่อง “แม่แอฟริกา” มาใช้เพื่อตอบโต้การเหยียดสีผิวของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ด้วยการสร้างขั้วสองขั้วขึ้นมาคือขั้วหนึ่งคือคนผิวดำ อ่อนไหว ใช้อารมณ์และเป็นผู้สร้างศิลปะ ส่วนอีกขั้วหนึ่งคือคนผิวขาว มักใช้เหตุผล เป้าหมายของนักเขียนกลุ่มนี้คือการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมเพื่อนำผู้คนไปสู่วิธีการเข้าใจโลกในแบบคนผิวดำ และท้าทายวิธีการให้คำจำกัดความของความเป็นมนุษย์ (Diop, 1979, p.55)

หมายถึงแผ่นดินของชาวเซเรร์เพื่อบอกอัตลักษณ์ของกวีในฐานะเป็นผู้สืบเชื้อสายกษัตริย์และเจ้าของดินแดนอันมั่งคั่ง มีความอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยความสุข ประการที่สอง เพื่อแสดงความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างกวีและแผ่นดินตามคติความเชื่อของสังคมแอฟริกาที่เชื่อในการเป็นอมตะของวิญญาณแห่งบรรพบุรุษซึ่งผูกพันกับลูกหลาน ประการที่สาม การนำแนวคิดเรื่อง “แม่แอฟริกา” มาใช้สามารถนำกวีกลับสู่ความเป็นชุมชนเพราะแม่ถือเป็นผู้มีอำนาจอย่างแท้จริงในสังคม แม่จึงสัมพันธ์กับกิจกรรมทั้งหมดในสังคมของชาวแอฟริกาผิวดำ ประการที่สี่ การนำแนวคิดเรื่อง “แม่แอฟริกา” มาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน สามารถสะท้อนสุนทรียะแบบชาวแอฟริกาผิวดำ เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวภาพของสตรีและภาพแม่เป็นภาพของความงาม ความอบอุ่น ซึ่งช่วยบรรเทาความเจ็บปวดของกวีในฐานะกวีพลัดถิ่น อย่างไรก็ตาม การสร้างภาพสตรีแอฟริกาในลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดภาพสตรีแอฟริกาในแบบอุดมคติซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับเจ้าอาณานิคม (ศิริจิตร ปานตระกูล, 2560, น. 209-210)

ของกอร์นำแนวคิดเรื่อง “แม่แอฟริกา” เพื่อตอบโต้เจ้าอาณานิคมมาใช้ในมุมมองแบบตะวันตกทำให้แม่แอฟริกาเป็นแผ่นดินแม่ ดินแดนที่มีความบริสุทธิ์ เปรียบเสมือนเรือนร่างของสตรีที่มีความเย้ายวนทางเพศ ความพยายามของของกอร์แสดงให้เห็นว่าความดำนั้นเป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติ อย่างไรก็ตามการใช้ความเปรียบระหว่างสตรีกับผืนดินในลักษณะดังกล่าวเพื่อตอบโต้เจ้าอาณานิคมนั้น ทำให้เกิดแนวคิดขัดแย้งตรงข้ามระหว่างเจ้าอาณานิคมในฐานะนักรบผู้กล้าหาญ ส่วนประเทศที่อยู่ภายใต้อาณานิคมอยู่ในฐานะสตรีผู้อ่อนน้อม ทำให้เกิดภาพสตรีแอฟริกากลายเป็นผู้ที่ไร้พลัง

ของแบนซึ่งมีแนวคิดแบบมาร์กซิสต์จึงปฏิเสธอัตลักษณ์ของชาวแอฟริกาแบบหยุดนิ่ง ไร้การเคลื่อนไหว เขาได้วิพากษ์ผลงานของกลุ่มเนกริตูว์ด์ว่าเป็นวรรณกรรมที่ไร้พลัง ด้วยการรื้อสร้างภาพ “แม่แอฟริกา” ในอุดมคติและประกอบสร้างภาพ “แม่แอฟริกา” ในรูปแบบใหม่ ดังปรากฏในผลงานของเขา

4. แนวคิดเรื่อง “แม่แอฟริกา” กับวัฒนธรรมมุขปาฐะในประเทศ เซเนกัล

วัฒนธรรมของชาวแอฟริกาผิวดำถูกเรียกว่า “วัฒนธรรมมุขปาฐะ” เมื่อต้นศตวรรษที่ 19 ชาวยุโรปยอมรับว่าการเขียนคือสิ่งสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์และปฏิเสธการมีตัวตนของชาวแอฟริกาผิวดำเนื่องจากพวกเขาไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่สำหรับชาวแอฟริกาผิวดำ การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตผ่านการพูดไม่ได้แตกต่างจากการถ่ายทอดแบบลายลักษณ์ ในสังคมของพวกเขาผู้คนถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ผ่านคำพูดตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในรุ่นอดีตและรุ่นปัจจุบัน ความเป็นเอกภาพระหว่างคนจากรุ่นสู่รุ่นทำให้เกิดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และอารยธรรม

หัวใจของวัฒนธรรมมุขปาฐะของชนผิวดำคือจังหวะ ซึ่งตรงข้ามกับวัฒนธรรมที่อยู่บนพื้นฐานของการเขียน จังหวะที่กล่าวถึงคือการร้องรำ การเต้นประกอบจังหวะดนตรี การพูดผ่านบทกวี ซึ่งจะนำไปสู่สมดุลและเอาชนะความสับสน วุ่นวายและไร้ระเบียบ คุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนแอฟริกาผิวดำขึ้นอยู่กับจังหวะที่สมดุล เนื่องมาจากพวกเขาได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโลกโดยไม่มีหลักเกณฑ์เหตุผลอื่นใด นอกจากคำพูดซึ่งเต็มไปด้วยสัญลักษณ์และความหมายซึ่งประกอบด้วยจังหวะที่ช่วยให้ถ้อยคำเหล่านั้นสมบูรณ์ รวมทั้งจังหวะที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ซ้ำ ๆ กัน จะทำให้เกิดพลังขับเคลื่อน นอกจากนี้การพูดเพื่อบอกเล่าเรื่องราวของชาวแอฟริกาผิวดำยังเป็นการสะท้อนว่ามีการดำรงอยู่ของสังคมแอฟริกา เนื่องจากการบอกเล่าเป็นการทำให้ผู้คนในสังคมได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้คนทำความเข้าใจความแตกต่างในสังคม และได้ตระหนักว่ามนุษย์จะดำรงชีวิตอยู่เพียงลำพังในสังคมไม่ได้ แต่มนุษย์ต้องหาหนทางที่จะทำให้สังคมของตนดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

วรรณกรรมมุขปาฐะในสังคมแอฟริกาเป็นวรรณกรรมแบบกลุ่ม เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งมีวิถีแบบเกษตรกรรม นิทาน ตำนาน และบทกวีพื้นบ้านซึ่งถูกเรียบเรียง

และซับซ้อนเป็นการแสดงออกเพื่อสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของชุมชนที่มีต่อสิ่งรอบตัวอาทิจักรวาล หรือสิ่งเร้นลับ อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงพลังของสตรี พลังความรัก และพลังของบรรดาแม่ในชุมชน บรรดาแม่แอฟริกาเฝ้าเฝ้าคือผู้ทำให้เด็กๆ ชาวแอฟริกาได้รู้จักกับงานวรรณกรรมจากนิทาน ตำนานต่างๆ รวมทั้งเกมส์ถาม-ตอบ (Ibáñez, 2009, p.90)

ภายใต้สภาวะการคุกคามและการเหยียดสีผิวดำของชาวยุโรป ซึ่งมีการเปรียบเทียบชนชาติแอฟริกาผิวดำคือชนชาติที่ “ไร้การพัฒนา” “ป่าเถื่อน” “ไร้อารยธรรม” และ “มีสภาวะเหมือนเด็กแรกเกิดไร้ประสบการณ์” เลโอปอล เซดาร์ ซองกอร์ซึ่งร่วมมือกับกลุ่มผู้ชำนาญด้านชาติพันธุ์วิทยา พยายามจะตอบโต้มายาคติที่ว่า ชาวแอฟริกาต่ำต้อย และชาวยุโรปมีเหตุผล ด้วยการสะท้อนวัฒนธรรม “แม่แอฟริกา” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะ ด้วยการสร้างคำเปรียบเทียบระหว่างแม่และแผ่นดิน เพื่อแทนที่ภาพแอฟริกา ซึ่งเป็นดินแดนที่ป่าเถื่อน ด้วยภาพแผ่นดินแอฟริกาที่อบอุ่น มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแผ่นดินที่ปกป้องชาวแอฟริกา และมีความอ่อนไหว ซองกอร์จึงเขียนบทกวีซึ่งถือเป็นชนวรรณกรรมแบบมุขปาฐะในฐานะชาวแอฟริกาซึ่งได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตก ในฐานะนักเขียน ในฐานะศิลปิน และผู้มีความรู้ด้านการเมืองและสังคม ซองกอร์และกวีในกลุ่ม “เนกริตูว์ด” บอกเล่าประสบการณ์ของตนผ่านบทกวีและแสดงอัจฉริยะทางด้านภาษา ด้วยการบรรยายเรือนร่างของสตรีซึ่งสัมพันธ์กับแผ่นดินแอฟริกาที่พวกเขาสำรวจและค้นพบ มีการประกอบสร้างเรือนร่างของสตรีหรือแม่ขึ้นมา โดยสัมพันธ์กับแผ่นดินถูกเรียกว่า “Mother Africa trope” หรือในภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า “Mère/terre trope” อาทิในบทกวี “สตรีผิวดำ” (Femme noire) ในรวมบทกวีชุด “บทเพลงแห่งร่มเงา” (Chants d'ombre) ซึ่งถูกตีพิมพ์เมื่อปีค.ศ.1945 ซองกอร์ได้บรรยายความงามของเรือนร่างสตรีผิวดำ ทำให้เกิดจินตนาการเห็นภาพสตรีผิวดำนอนเปลือยกายท่ามกลางทุ่งหญ้าอยู่ภายใต้เรือนร่างอันแข็งแกร่งของบุรุษ (Pierre Brunel, 2007, p.20)

อย่างไรก็ตาม ภาพแม่และภาพสตรีในบทกวีของซองกอร์เป็นภาพแม่หรือสตรีชนชั้นสูงเท่านั้น การใช้คำว่า “ร่มเงา” เป็นชื่อชุดบทกวีมีความสัมพันธ์กับ

ประเพณีดั้งเดิมของเผ่าเซแวร์ เพื่อแสดงถึงเรื่องราวของกวีในบ้านเกิด ว่ากวีนั้นมีชาติกำเนิดอันสูงส่ง สืบเชื้อสายจากกษัตริย์ ในบทกวี ของกอร์ได้บอกเล่าถึงความงามของประเพณีและเทศกาลต่างๆ ตามประสบการณ์ของเขา อาทิ ประเพณีเกี่ยวกับการถือกำเนิดของทารก ตามประเพณีแอฟริกาดั้งเดิม เมื่อมีทารกคนหนึ่งถือกำเนิดขึ้นมา ผู้ใหญ่จะทำพิธีบัพติศมาด้วยกรวยการวางเปลทารกข้างๆ มารดา ภายใต้ร่มเงาต้นอาคาเซียหรือต้นบาวบาบ การทำพิธีกรรมดังกล่าวเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และพระเจ้าสูงสุดซึ่งมีชื่อเรียกว่า “รูก ชีน” (Roog seen) ในพิธีกรรมดังกล่าว สตรีสูงวัยหรือหมอตายบางส่วนจะทำหน้าที่ฝังรกของทารกไว้ในแผ่นดินแม่ และอีกส่วนหนึ่งจะประกาศว่า “ต่อหน้าพระเจ้ารูก ชีน เราได้รวมทารกคนนี้ไว้ด้วยพรของบิดาและโชคชะตาของมารดา” หลังจากนั้นบรรดาสตรีเหล่านั้นจะประกาศว่า มีการถือกำเนิดด้วยเสียงกระแทกสะกกระเบื้องและเมล็ดข้าวมีลสามครั้ง เพื่อปิดเปาความโชคร้ายให้ห่างไกลจากทารก (Pierre Brunel, 2007, p.1005)

ในการบอกเล่าเกี่ยวกับประเพณีการให้กำเนิดทารก กวีนำเสนอเหตุการณ์สำคัญผ่านบทกวีของเขา กล่าวคือในคำคืนก่อนวันที่เขาจะถือกำเนิด มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่บ้านของเขาคือ กษัตริย์กูบวา แอ็นโดเฟน ดิอุฟ (Koumba Ndofène diouf) เสด็จมาเยี่ยมเยือนบิดาของเขา ซึ่งต้อนรับและสนทนากัน กวีได้รับรู้จากการบอกเล่าต่อกันมาของวณิพก (griot)³ ว่าบรรพบุรุษของพวกเขาคือเจ้าชายแห่งอาณาจักรมาลี และทหารกล้าแห่งตระกูลเกลลา ดังนั้น การกล่าวถึงพิธีกรรมดังกล่าวเพื่อเป็นการแสดงถึงความผูกพันกับศาสนา ซึ่งของกอร์มีความเชื่อลักษณะเดียวกับชาวเซแวร์ว่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไป มีความเป็นอมตะ และยังคงปกป้องคุ้มครองลูกหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ก่อตั้งอาณาจักรและทายาทของเขาจะมาคุ้มครองลูกหลานของเขาผ่านการทำพิธีกรรมของลูกหลาน ดังในบทกวีอื่นๆ ของกอร์มักกล่าวถึง “Pangool” ซึ่งหมายถึงร่างกายผู้ล่วงลับที่ถูกฝังอยู่ใต้พุ่มไม้ หุบเขา มีความ

³ Griot (กริโอ) หมายถึง วณิพกผู้บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ในสังคมของชาวแอฟริกาผิวดำในแถบแอฟริกาตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องตลกขบขัน ประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมอื่นๆ การบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ หรือวรรณกรรมแบบมุขปาฐะจึงถือเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมของชาวแอฟริกาผิวดำ (The editors of Encyclopedia Britannica, 2019)

ศักดิ์สิทธิ์และมีเกียรติ ส่วน “Pangool” ของผู้ก่อตั้งอาณาจักรถือว่า มีความศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ของกอร์ได้เล่าให้ฟังในบทกวีของเขาทำให้เรารู้ว่าเขาคือเหลนของเมซา วาลิ ผู้ก่อตั้งอาณาจักร หลุมศพของวาลิถูกฝังที่สุสานกอลโนดิก (kolnodick) ซึ่งเป็นไร่ขนาดใหญ่ของพ่อของชองกอร์ ตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองโจอาลบ้านเกิดของชองกอร์ (Pierre Brunel, 2007, p.1005)

ในสังคมเซเนกัลแบบดั้งเดิม วณิกถือเป็นผู้มีบทบาทคำจุนระบบกษัตริย์ และทำให้ระบบการแบ่งวรรณะดำเนินอยู่ในสังคมเซเนกัล แม้ว่าในปัจจุบัน การแบ่งวรรณะจะไม่ได้เป็นสิ่งที่ชัดเจนเหมือนสมัยก่อน แต่ยังคงส่งผลต่อลูกหลานชาวเซเนกัล ทำให้การแต่งงานข้ามวงศ์ตระกูลระหว่างบุคคลที่เคยมีบรรพบุรุษอยู่ในวรรณะสูงกับบุคคลที่มีบรรพบุรุษในวรรณะต่ำยังคงทำได้ยากลำบาก กล่าวคือ วณิกมีหน้าที่ในการกล่าวสดุดีกษัตริย์และเจ้าชายในพิธีการต่างๆ และกล่าวลำดับสายตระกูลของผู้ที่อยู่ในวรรณะสูง การทำหน้าที่ของวณิกเพื่อให้บุคคลในวรรณะสูงสามารถลำดับสายตระกูลของตนได้ เพื่อหลีกเลี่ยงและไม่สมรสกับบุคคลที่อยู่ในวรรณะต่ำกว่า เนื่องจากตามความเชื่อของสังคมเซเนกัลแบบดั้งเดิม บุคคลที่อยู่ในวรรณะต่ำนั้นไม่มีศีลธรรม คุณธรรมและพฤติกรรมอันสง่างามเช่นเดียวกับบุคคลวรรณะสูงด้วยความเชื่อเหล่านี้ ทำให้สตรีในวรรณะสูงต้องดำรงชีวิตอยู่ในขนบธรรมเนียมที่เข้มงวด เพื่อรักษาเกียรติของสายตระกูลที่ดำรงมาช้านานจากยุคอดีต ความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งที่ควรถูกรื้อสร้างในมุมมองของชองแบน เขาได้ประกอบสร้างภาพ “แม่แอฟริกา” ในรูปแบบใหม่ขึ้นมาดังปรากฏในเรื่องสั้น “La mère”

5. อูสมาน ชองแบนในฐานะวณิกกับการประกอบสร้างภาพ “แม่แอฟริกา”

ศิลปินต้องเป็นปากเป็นหูของประชาชนทุกวิถีทาง (Leymarie, 1999, p.25)

ในเรื่องสั้น “la mère” ชองแบนทำหน้าที่เป็นวณิกของประชาชน เขาได้ทำหน้าที่ของศิลปินที่จะเป็นปากให้กับประชาชนดังคำกล่าวของเขาข้างต้นเพื่อเปิดเผยถึงความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงอยู่ของระบบกษัตริย์ทรราชและการทำหน้าที่ของ

วณิพกแบบดั้งเดิมในสังคมเซเนกัล ซึ่งทำให้กฎเกณฑ์ในระบอบปีตาธิปไตยสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น วณิพกเหล่านี้ต้องทำหน้าที่สรรเสริญเยินยอถึงวีรกรรมของบรรพชนของกษัตริย์ซึ่งล่วงลับไปแล้ว ทั้งที่กษัตริย์บางส่วนของเหล่าวณิพกสรรเสริญเป็นกษัตริย์ทรราช มีสิทธิ์ขาดในการขึ้นและชีวิตของประชาชน

ของแบบประกอบสร้างภาพ “แม่แอฟริกา” ในฐานะแม่ผู้กล้าหาญ ที่สามารถต่อกรกับกษัตริย์ทรราชซึ่งไม่มีใครกล้าต่อกรแม้แต่เหล่าเสนาบดีซึ่งเป็นบุรุษผู้มีอำนาจในแผ่นดิน ที่ต้องยอมจำนนต่ออำนาจของกษัตริย์ด้วยการส่งลูกสาวของตนให้กับกษัตริย์ก่อนคืนวันส่งตัวของลูกสาวกับเจ้าบ่าวของตนตามคำสั่งของกษัตริย์ที่ว่า “ไม่มีชายคนใดจะได้แต่งงานกับหญิงสาวบริสุทธิ์โดยที่เขาจะเป็นชายคนแรกของหญิงสาวผู้นั้นในคืนวันส่งตัว” (Sembène, 1962, p.38)

ความกล้าหาญของ “แม่” ถูกเชิดชูเนื่องจาก “แม่” คือสตรีผู้เดียวซึ่งไม่ยอมจำนนต่อกฎเกณฑ์อันชั่วร้าย ท่ามกลางความหวาดกลัวของทุกคน ซึ่งไม่กล้าที่จะปฏิเสธสิ่งที่ทุกคนเชื่อว่าเป็น “หน้าที่” ดังข้อความที่ว่า “แต่ลูกสาวของพวกเขาต้องตกเป็นภรรยาของกษัตริย์ โดยไม่มีใครกล้าปฏิเสธสิ่งที่เป็น “หน้าที่” ของพวกเขา” (Sembène, 1962, p.38) การที่ของแบบใช้คำว่า « Ses » obligations เพื่อบ่งบอกคำว่า “หน้าที่ของพวกเขา” อาจมีนัยสองประการ ประการแรกคือประชาชนต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเสมือนว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปกติในสังคม เนื่องจากไม่สามารถปฏิเสธกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้ ประการที่สองคือ ประชาชนควรต้องตระหนักว่าสิ่งนั้นคือหน้าที่ของประชาชนจริงหรือไม่

ภาพของ “แม่แอฟริกา” ซึ่งถูกประกอบสร้างขึ้นมาได้รับแรงบันดาลใจจากคติความเชื่อเรื่อง “แม่แอฟริกา” ในรูปแบบเดิม กล่าวคือ “แม่แอฟริกา” ไม่เพียงแต่มีความกล้าหาญ แต่ “แม่แอฟริกา” ยังมีความอ่อนโยน นุ่มนวลและมีเมตตาต่อลูก จากข้อความที่ว่า “ขอสรรเสริญแด่เธอ สตรี ผู้มีความนุ่มนวลประดุจมหาสมุทรอันยิ่งใหญ่” (Sembène, 1962, p.39) อาจกล่าวได้ว่าการที่ของแบบใช้คำว่า “สตรี” หรือในภาษาฝรั่งเศสคือคำว่า “femme” แทนคำว่า “แม่” อาจเป็นการสะท้อนมุมมองของของแบบว่าสตรีแอฟริกายังคงสัมพันธ์กับความเป็นแม่ และการยึดโยงในลักษณะดังกล่าวเป็นการสะท้อนว่าสตรีแอฟริกายังไม่สามารถหลุดพ้นจากการเป็นแม่ซึ่งเป็นภาระหนักของสตรี

คำสุดดีแม่ผู้กล้าหาญถูกกล่าวขึ้นหลังจากซองแบนได้บรรยายสภาพเมืองที่นองเลือด จากคำสั่งฆ่าประชาชนของกษัตริย์ทรราช เป็นการสะท้อนความเชื่อในเรื่อง “แม่แอฟริกา” สองประการ ประการแรก ได้แก่ความเชื่อที่ว่าบุรุษเปรียบเสมือนฟากฟ้า อำนาจของบุรุษเป็นอำนาจความรุนแรง เปรียบเทียบได้กับสายฟ้าฟาด ส่วนสตรีเปรียบเสมือนผืนดิน พลังของสตรีคือพลังของความรัก ซึ่งสามารถปกป้องลูกจากภัยอันตรายต่าง ๆ เช่นเดียวกับตัวละครแม่ซึ่งปกป้องลูกจากอำนาจของกษัตริย์ทรราช

ภาพของแม่ผู้กล้าหาญถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยการบอกเล่าของนักเขียนโดยเปรียบต่างกับภาพของกษัตริย์นักล้าซึ่งล่ำพรมจรรย์ของสตรีในเมืองทุกคนที่เขาปรารถนา ซองแบนบรรยายภาพตัวละครทั้งสองในการพบกันครั้งแรก กล่าวคือภาพของกษัตริย์เป็นภาพชายขี้เหล้า มีอุปนิสัยก้าวร้าว ละโมบ ตัวละครทั้งสองพบกันตอนที่กษัตริย์เดินทางไปยังเมืองต่าง ๆ เพื่อขอกำลังไพร่พลจากผู้นำหมู่บ้าน การเดินทางครั้งนี้ทำให้กษัตริย์ได้พบกับสตรีรูปร่างงาม และต้องการตัวเธอ จึงใช้กำลังข่มขู่ภาพของแม่ที่ปรากฏตัวเมื่อได้ยินเสียงร้องขอความช่วยเหลือจากลูก เป็นภาพของสตรีชาวบ้านที่กล้าจ้องตากับกษัตริย์ทรราชที่จะทำร้ายลูกสาวของตน อาทิปกริยาของแม่ต่อกษัตริย์ทำให้กษัตริย์รู้สึกโกรธและรังเกียจเธอมาก และมองเธอว่าเป็น “สตรีแก่” และ “น่าเกลียด” (Sembène, 1962, p.40) ภาพดังกล่าวตรงข้ามกับภาพแม่ในบทกวีของซองกอร์ซึ่งมีความสวยงามตามวัย

อาจกล่าวได้ว่า การที่ซองแบนให้ตัวละครแม่เป็นผู้สะท้อนความรู้สึกของสตรีซึ่งอยู่ฐานล่างสุดของโครงสร้างทางสังคมเพื่อแสดงให้เห็นความจริงในสังคมที่ไม่ปรากฏอยู่ในงานวรรณกรรมของกลุ่มชนชั้นปัญญาชนของประเทศ การพูดของแม่กับกษัตริย์อาจเป็นการสื่อสารระหว่างคนชนชั้นล่างกับคนชนชั้นผู้นำซึ่งมองข้ามการมีตัวตนของพวกเขา และต้องการสร้างอัตลักษณ์ของชาติโดยมองข้ามความรู้สึกของคนเหล่านั้น ดังข้อความที่ว่า

“นี่นะ ฉันอยากบอกท่านว่า ท่านน่าจะไม่มีแม่หรอก ตั้งแต่เกิดจนมาถึงวันนี้ ท่านทำร้ายแต่ผู้หญิง เพราะเขาอ่อนแอ ความสุขที่ท่านได้รับจากการกระทำในลักษณะนี้มันแย่มากเกินกว่าที่จะรับได้ ฉันไม่โกรธท่านที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ เพราะ

ท่านคือบุรุษ ส่วนสตรีก็ยังคงเป็นสตรีอยู่วันยันค่ำ และธรรมชาติก็ต้องการเช่นนั้นฉันไม่โกรธท่าน เพราะท่านมีแม่ ฉันเคารพทุกคน ไม่ว่าจะถูกของกษัตริย์ลูกทาส แม่ผู้ให้กำเนิดบุตรด้วยความรัก ด้วยความเจ็บปวด และยอมทำหน้าที่นี้ด้วยความสุขจากกันทั้งของหัวใจ ฉันอภัยให้เพราะแม่” (Sembène, 1962, p.42) ข้อความดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อในสังคมและข้อเท็จจริงบางประการในสังคมเซเนกัลดังนี้

- 1) สังคมเซเนกัลดำรงอยู่ได้ด้วยการทำหน้าที่ของแม่ เนื่องจากแม่คือผู้มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูบุตร
- 2) คุณค่าของชาวเซเนกัลทุกคนขึ้นอยู่กับแม่ ไม่ว่าจะเป็นมาจากชนชั้นใดก็ตาม จากข้อความในฝรั่งเศสที่ว่า “*filis de roi, fils d’esclave*” ซึ่งหมายถึงลูกกษัตริย์และลูกทาส ดังนั้น ทุกคนในสังคมควรมีความเท่าเทียมกัน
- 3) สังคมมักมองว่าสตรีคือคนอ่อนแอ ส่วนบุรุษคือคนแข็งแรง ทำให้บุรุษกระทำความรุนแรงต่อสตรีจนกลายเป็นสิ่งที่ปกติของสังคม

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของความเป็นแม่ในแอฟริกาอาทิ เทอรี อารีเนเดล ได้กล่าวไว้ในบทความชื่อ *Conceiving and Investigating Motherhood* ว่า “ความเป็นแม่” ถูกแบ่งแยกจากงานที่ทำ แม่มีบทบาทสามประการได้แก่การเลี้ยงดู การปกป้องและการอบรมบุตร ในสังคมแอฟริกามุมมองของความเป็นแม่แตกต่างจากในสังคมอื่น เนื่องจากบรรดาสตรีหมายถึงแม่ภรรยา แม่สามี น้องสาว พี่สาวของภรรยาและสามี จะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในการดูแลบุตร พวกเขาจะร่วมกันสร้างบรรยากาศในสังคมของสตรีชาวแอฟริกาที่ตั้งครรภ์ และจะเป็นผู้รับผิดชอบการสร้างสังคมเมื่อเด็กเกิด สตรีกลุ่มนี้จะถือเป็นแม่ของสังคม (collective mothers) ดังนั้น หากพิจารณาจากคำพูดของแม่ที่กล่าวหาว่ากษัตริย์มีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว หยาบคายอาจเป็นเพราะเขาไม่มีแม่ หรือไม่ได้รับการอบรมจากแม่ ถือเป็นคำพูดที่รุนแรงเพราะการที่ชาวเซเนกัลคนหนึ่งถูกกล่าวหาว่าไม่มีแม่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในสังคมแอฟริกา แสดงว่าบุคคลดังกล่าวเป็นบุคคลไร้วงศ์ตระกูล ไร้เกียรติ การที่กษัตริย์ซึ่งถูกกล่าวหาโดยฉกฉวยถึงสายตระกูลที่ยิ่งใหญ่และสืบทอดกันมายาวนาน กลับถูกต่อว่าเป็นบุคคลไร้เกียรติ ไร้วงศ์ตระกูลเพราะพฤติกรรมที่เลวทราม ถือได้ว่าเป็นการตอบโต้ความเชื่อดั้งเดิมของสังคมที่ว่าบุคคลผู้อยู่ในวรรณะสูงเท่านั้นที่เป็นผู้มีพฤติกรรม และมารยาทอันดีงาม อีกทั้งยังเป็นการชี้ให้เห็นว่าความดีงามของคน

ไม่ได้อยู่ที่วรรณะแต่อยู่ที่การกระทำมากกว่า (Arendell, 2002, p.1207)

สังคมเซเนกัลสามารถเปลี่ยนแปลงได้ด้วยอำนาจของแม่ กล่าวคือ แม้ว่าข้อความที่แม่พูดกับกษัตริย์จะทำให้กษัตริย์โกรธจนทำร้ายแม่ แต่ทหารทุกคนที่เคยจงรักภักดีต่อกษัตริย์ไม่อาจทนให้กษัตริย์แสดงอาการที่หมิ่นเกียรติแม่ได้อีก พวกเขาจะต่อต้านกษัตริย์ไม่อาจทนให้กษัตริย์เป็นครั้งแรก และหยุดการกระทำดังกล่าวด้วยการใช้กำลังกับกษัตริย์

6. สรุป

การนำเรื่องราวของสตรีชาวบ้านมาบอกเล่า และสะท้อนความทุกข์ของคนกลุ่มนี้ เป็นการแสดงให้เห็นพลังของวัฒนธรรมมุขปาฐะในรูปแบบของซองแบน ที่ได้เปลี่ยนแปลงขนบวรรณกรรมของกลุ่มเนกริตูว์ด์ที่บอกเล่าเพียงเรื่องราวของสตรีชั้นสูงและสร้างเรื่องราวดังกล่าวให้กลายเป็นตำนานและเป็นอัตลักษณ์ของประเทศเซเนกัล ว่าเป็นดินแดน “แม่แอฟริกา” ดินแดนแห่ง “ความสุข” “ความสวยงาม” และ “ความรื่นรมย์” แต่ “แม่แอฟริกา” รูปแบบใหม่คือ “แม่แอฟริกา” ผู้กล้าหาญสามารถนำสังคมเซเนกัลที่เคยแบ่งชั้นวรรณะไปสู่สังคมที่มีความเท่าเทียม

อย่างไรก็ตาม ซองแบนถูกตอบโต้โดยกลุ่มสตรีนิยมอาทิ มาเรียม บา (Mariame Bâ) นักสตรีนิยมชาวเซเนกัลว่าผลิตซ้ำภาพ “แม่แอฟริกา” ในอุดมคติเนื่องจากซองแบนได้มีการนำแนวคิด “แม่แอฟริกา” มาใช้ในลักษณะที่เชื่อมโยงระหว่างสตรีกับผืนดินซึ่งให้กำเนิดสรรพสิ่งบนโลก ทำให้คุณสมบัติความเป็นแม่ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดเป็นคุณสมบัติเฉพาะสำหรับสตรีทุกคน สตรีจึงยังคงเป็นผู้แบกรับหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคมเพื่อดำรงความอยู่รอดของสังคม การนำเสนอภาพ “แม่แอฟริกา” ในฐานะเสาหลักของสังคม ยังเป็นการสะท้อนอุดมการณ์ปีศาจปิตุฆาตของซองแบน ซึ่งบุรุษเป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์ด้วยการใช้ความแตกต่างทางชีวภาพมากำหนดบทบาทและหน้าที่ และทำให้ความเชื่อดังกล่าวกลายเป็นความเชื่อสากลที่ทุกคนในสังคมต้องยอมรับและปฏิบัติตาม

รายการอ้างอิง

- ศิริวิจิตร ปานตระกูล. (2560). แนวคิดเรื่อง “แม่แอฟริกา” กับสตรีเซเนกัลในผลงานของอูสมานซองแบน (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต หลักสูตรวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- Arendell, T. (2000, January). Conceiving and Investigating Motherhood: The Decade's Scholarship. *Journal of Marriage and the Family*, 62 (4). Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1566731>
- Bâ, A. H. (1972). *Aspects de la Civilisation Africaine*. Paris: Présence Africaine.
- Brunel, P. (2007). *Léopold Sédar Senghor Poésie Complète*. Paris: CNRS.
- Diop, Anta (1979). *Nations nègres et culture*. Paris: Présence Africaine.
- Ibáñez, M.C. (2009). *Tradition Et Littérature Orale en Afrique Noire*. Paris: L'Harmattan.
- Leymarie, I. (1999). *Les griots wolof du Sénégal*. Paris: Présence Africaine.
- Pfaff, F. (1984). *The Cinema of Ousmane Sembene: A pioneer of African Film*. California: Greenwood Press.
- Sembène, O. (1962). *La mère, Voltaïque* (37-42). Paris: Présence Africaine.
- The editors of Encyclopedia Britannica, (2019), *Griot: African troubadour-historian* [online], Available from: [http://www. Britanica.com/art/griot](http://www.Britanica.com/art/griot)
- Vetinde, L, Fofana, A.T. (Eds.). (2015). *Ousmane Sembène and the Politics of Culture*. London: Lexington Books.

Received: July 5, 2019

Revised: May 15, 2020

Accepted: December 14, 2020